Hur ska vi språkas vid i Europa?

En hädisk fråga: om du fick välja mellan att som modersmål ha ett språk som talas av 400 miljoner och ett som talas av 14 miljoner, vilket skulle du föredra?

Själv skulle jag föredra det större språket. Och jag blir lätt avundsjuk när jag för första gången träffar min i New York boende kusins treåriga son. Med basebollhandskar springer han omkring hemma vid Klarälven och rör sig fritt mellan tre språk: engelska (från pappan), svenska (från mamman), spanska (från barnflickan). Spanska talas av ca 350 miljoner människor, nästan lika många som har engelska som modersmål.

Från språkmänniskor hör jag lyriska beskrivningar av glädjen med språkens mångfald. Europa är så fantastiskt med alla sina språk, säger de. Här hemma samlar de nu på dialekter som på rara fjärilar och bekymrar sig över de udda varianternas bortdöende.

Uppvuxen med en svårbegriplig dialekt, som väl talades av ungefär tusen personer i min hemby med närmaste skogsskiften, har jag haft lika svårt för dialektvurmandet som för de skolsvärmare som hävdar att man ska »utgå från barnens erfarenheter» i skolan. Mulleskola för oss som kommer från skogsbygd.

Dialekten var en svår hämning när jag lämnade hembygden. Den bidrog till kulturell distans, försvårade kommunikation med en vidare värld och skapade en inre, mental, stamning.

Språk är också kommunikationsmedel, inte bara studieobjekt för socialantropologer. Det vore en välsignelse om mänskligheten hade ett gemensamt språk, så att vi kunde ägna vår möda åt att förstå vad vi menar, inte bara vad vi säger.

Margareta Westman och Ulf Teleman från Svenska språknämnden är likväl ute i ett gott ärende när de på SvD Brännpunkt (19/7) pläderar för vård av svenskan. Det vore inget framsteg att via EU få en svenska genmanipulerad av fransk förvaltningskultur, tysk meningsbyggnad och engelsk jargong.

Men Europas språkförbistring löses inte genom att alla håller hårt fast vid sitt. Språket är ett av dessa dolda problem inom EU som alla vet finns men nästan ingen vågar tala uppriktigt om.

Med dagens 15 medlemsländer har EU 11 officiella språk. Det innebär 55 språkkombinationer (grekiska-finska, franska-holländska, svenska-portugisiska etc). Med två riktningar på tolkning och översättning, där varje riktning kräver sin egen kompetens, blir det 110 separata översättningskrav.

I de politiska församlingarna inom EU – sådana som ministerrådsmötena, parlamentets sessioner och kommittéer – är det en rätt för varje deltagare att få tala sitt modersmål. Europaparlamentet har 778 tolkar och översättare, vilket kan jämföras med 611 handläggare av sakärenden. Kommissionen har 1 786 tolkar och översättare (4 951 handläggare), domstolen 271 (mot 285 handläggare). I ministerrådet finns 616 översättare.

Nu ska EU utvidgas österut. Med fem nya språk mer än fördubblas antalet språkkombinationer, från 55 till 120. Antalet översättningskrav stiger från 110 till 240. Och fler väntar. Matematiken är den här:

Antal språk	*Kombinationer*	*Översättningskrav*
5	10	20
10	45	90
15	105	220
20	190	380
25	300	600

Att fortsätta som hittills går inte. Man kan inte om några år ha 300 tolkar i arbete varje gång EU:s ministrar sammanträder (det är ofta, i olika statsrådskretsar).

Inom EU-parlamentet överväger man en variant som kallas »relä-tolkning«. I stället för att tolka direkt mellan alla språk skulle man använda en mellanstation, ett »relä«. Alla språk tolkas till engelska och franska, och sedan därifrån till de andra språken. Polska tolkar behöver därmed bara klara engelska och/eller franska – inte svenska, grekiska, portugisiska, finska etc. Antalet språkkombinationer reduceras då drastiskt. Men priset är en ytterligare tidsfördröjning, plus att nyanser försvinner i två led.

Jag tycker vi skulle gå över till enbart engelska i framtiden, sa Finlands statsminister Paavo Lipponen när jag intervjuade honom på hans första dag som EU-president. Dagen därpå fick Lipponen erfara hur känslig språkfrågan är i Europa. Tyskland och Österrike bojkottade industriministrarnas informella möte i Uleåborg, därför att Finland valt att följa den gamla regeln att vid informella möten enbart ha tolkning på tre språk: engelska, franska samt värdlandets.

Den tysk-österrikiska bojkotten mot Finland pågår än. Skulle Finland böja sig för det tyska maktspråket följer motsvarande krav från spanjorer och italienare.

Ingen uttrycker sig lika tryggt och nyansrikt på ett främmande språk som på sitt modersmål. Men med krav på tolkning i flera led blir denna valörkänsla illusorisk. Man har den själv när man talar men överför den knappast till den som i slutledet lyssnar. Alla som deltagit i konferenser med tolkning vet också att oerhört mycket av närvarokänsla och direktintryck förloras, hur skickliga tolkarna än är.

Frågan är om det inte vore bättre att övergå till engelska som det gemensamma språket inom EU, det språk som alla politiker och tjänstemän på Europanivå kan förväntas tala och förstå. Lagar och andra dokument med rättslig verkan måste förstås översättas till varje nationellt språk.

Språk är starkt symbolladdat som uttryck för nationell identitet i många av EU:s medlemsländer. Därför vågar inga ledande politiker, utom den modige Lipponen, tala klartext om problemet. Men det går inte att fly när EU utvidgas. Har svenska statsråd någon uppfattning? Några uppslag? Speak out!

1 augusti 1999